

С. С. Голюков,
аспірант кафедри фінансів економічного факультету,
Київський національний університет ім. Т. Шевченка

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

S. Golikov,
Post-graduate student of the Department of Finance, Faculty of Economics, Taras Shevchenko Kyiv National University

PROBLEMS OF PROVISIONING TAX SECURITY OF UKRAINE

У статті визначено проблеми забезпечення податкової безпеки України, окреслено основні виклики та ідентифіковано загрози податкової безпеки. Наведено основні заходи, які зможуть підвищити податковий клімат у державі. Зроблено висновок, що існування чималої кількості загроз та ризиків для податкової безпеки і є причиною неможливості її покращення та досягнення безпечного рівня. Лише завдяки правильним діям та заходам з боку керівництва держави можна мінімізувати, локалізувати або повністю подолати дії цих чинників та загроз.

The article studies the problems of ensuring the tax security of Ukraine, outlines the main challenges and identifies the threats of tax security. The main measures were given, which can improve the tax climate in the state. It is concluded that the existence of a considerable number of threats and risks for tax security leads to the impossibility of its improvement and achievement of a safe level. Only due to the right actions and measures by the government the actions of these factors and threats can be minimized, localized or completely overcome.

Ключові слова: безпека, податкова безпека, фінансова безпека, податки, проблеми податкової безпеки.
Key words: security, tax security, financial security, taxes, problems of tax security.

ЦІЛЬ СТАТТІ

Сьогоднішня економіка характеризується мінливими тенденціями та всеохоплюючими дисбалансами. Це спричинено низкою внутрішніх та зовнішніх чинників, таких, як постійна інфляція, девальвація гривні, нестабільність законодавства, ухилення від податків, криза банківської системи, спад виробництва, зростання державного боргу тощо.

Через значну кількість небезпек та загроз у податковій сфері існує величезна загроза для національної економіки. Це негативне сальдо державного бюджету, відсутність податкової культури, величезні запозичення держави, активне використання інфляційного податку, дискримінація у оподаткуванні, незбалансованість бюджету, неефективне використання бюджетних коштів, постійне недофінансування ключових державних програм, що дестабілізує соціальне та економічне становище країни.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Велика кількість досліджень присвячена дослідженню сутності поняття "податкова безпека", проте недостатню увагу приділено проблемам забезпечення податкової безпеки.

Більшість науковців зконцентрувалися навколо податкової безпеки на рівні підприємства, тобто на мікрорівні. Тому необхідно більш детально досліджувати проблеми забезпечення податкової безпеки держави та виокремлювати як можна вирішити кожну із

наявних проблем. Серед вітчизняних науковців слід відзначити О. Баранецьку [2], О. Барановського, З. Варналія, Ю. Іванова, С. Гасанова, В. Загорського, С. Кульпінського, В. Мартинюк [3], серед зарубіжних авторів — О. Ареф'єва, В. Кашин, В. Пономарьова, В. Сенгачов, Д. Тихонова та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Необхідно дослідити основні проблеми забезпечення податкової безпеки України задля виявлення найбільш руйнівних та випробити шляхи покращення становища кожної із складової для мінімізації, локалізації або повного подолання дії її чинників та загроз.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Поряд із дослідженням негативного впливу, який заважає досягненню планів соціально-економічного розвитку країни, слід розглянути пріоритетні напрями та стратегічні цілі податкової безпеки, досягнення яких дасть можливість мінімізувати проблеми у податковій сфері. Для того, щоб сформувати сприятливий податковий простір, необхідно реалізувати низку необхідних заходів — досягнути стійкості податкової політики, забезпечити стабільність у оподаткуванні, збільшити бази оподаткування та зменшити податкові пільги, оптимізувати державні видатки, зменшити боргове навантаження на бюджет, оптимізувати боргове навантаження на бюджет, зробити демократичними податкові органи, встановити рівноправні відносини між платниками податків та податковими органами, покращити позицію у світовому рейтингу "Простота ведення бізнесу".

Комплекс податкових проблем є обширний. Крім того, загрози та виклики податкової безпеки є різносторонніми у частині причин їх виникнення та тривалості їх існування.

Серед проблем, які спричинюють дисбаланси у податковій сфері та у фінансово-економічному житті є численні податкові правопорушення, відсутність податкової безпеки, постійні негативні коливання показників податкової безпеки держави, неспроможність планування та прогнозування відповідальних інституцій у податковій сфері та проблеми взаємоузгодженості між собою [4].

Впродовж 2012—2014 років спостерігалось суттєве недовиконання дохідної частини бюджету [2]. Найгірше становище було у 2014 році, коли доходів зібрано лише 89,8% від запланованого показника, тобто бюджет недоотримав близько 21 млрд грн. У 2015 році дохідну частину бюджету було виконано на 103,4%, в основному завдяки інфляції та дефляції національної валюти. Проте вже у 2016 році дохідна частина була виконана на 101,3%.

Показником надмірного податкового тиску на платників податку є рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет. У 2016 році він становив 34% (у 2015 — 32,9%, у 2014 році — 28,7%). Це все погіршує інвестиційний клімат в країні, перешкоджає соціально-економічному поживленню економіки.

Що ж до дефіциту державного бюджету, то у 2015 році він становив 4,1% ВВП (75,85 млрд грн.), проте у 2016 році він знизився у процентному співвідношенні до 3,7% (83,694 млрд грн). Проте не зважаючи на зниження граничного обсягу дефіциту бюджету до ВВП, він ще є небезпечним. Також існує ризик його досягнути через інфляційні та дефляційні процеси, проблеми Пенсійного фонду та зовнішні загрози [1].

В останні роки можна спостерігати суттєве зростання державного боргу України. За 2016 рік сума державного та гарантованого боргу України збільшилася у гривневому еквіваленті на 357,58 млрд грн. та досяг позначки 80,96% ВВП. Основними причинами стали фінансування державного бюджету за рахунок державних запозичень, капіталізація Приватбанку та суттєвою девальвацією національного грошової одиниці.

Співвідношення податкового боргу до ВВП у 2013 році становило 1%, у 2014 — 2%, у 2015 — 2,4%, а у 2016 році вже становило 3,5%. Таким чином за 4 роки співвідношення обсягу податкових зобов'язань платників податків до державного бюджету країни зросло у майже 3,5 рази, що є негативною тенденцією та може являти собою серйозну загрозу податковій безпеці держави внаслідок збільшення податкового боргу.

Іншою проблемою є надмірний податковий тягар на платників податків, що стає причиною тінізації економіки та переправлення коштів у офшори. Однією з основних причин стриманої діяльності суб'єктів господарювання є надмірна податкова орієнтація податкової системи. Таким чином, кошти, які могли бути використанні для розвитку бізнесу та для інвестування — вилучаються з економіки. Шляхами вирішення даної проблеми є використання знижених ставок основних податків, використання податкових стимулів, проте нерідко ці методи повністю нівелюються діями податкових органів,

які затримують відшкодування ПДВ, стягують авансові платежі, накладають штрафи за порушення законодавства, нерідко блокування можливості отримання податкового кредиту із ПДВ та завищення митної вартості товарів при імпорті [4].

Через неефективне, нецільове та неефективне використання бюджетних коштів відбувається їх розпорошення. В результаті заплановані сфери недофінансовуються та не досягається необхідний результат. Необхідно запроваджувати належне регулювання та систему контролю і аудиту за використаними коштами. Крім того, бюджетні кошти мають використовуватися лише за призначенням та за пріоритетними напрямками.

Надмірність державних запозичень є суттєвою проблемою забезпечення податкової безпеки держави. Впродовж останніх п'яти років прослідковується тенденція до збільшення запозичень до державного бюджету України. Так, з 2013 року цей показник виріс із 109,9 млрд грн. до 612, млрд грн. Більшість цих коштів використовуються для споживання та виплати відсотків за попередні борги, в той час як необхідно було б використовувати ці кошти для інвестицій, розвитку та відбудови української економіки. Тому можна спостерігати тенденцію до величезної залежності державного бюджету від іноземних позик [2].

Ще однією проблемою є недостатня самостійність органів влади на місцях, яка характеризується недостатньою забезпеченістю місцевих бюджетів фінансовими коштами для реалізації поставлених ними самими цілей та делегованих зверху завдань. Тому спостерігається близько 60% трансфертів у загальних обсягах доходів місцевих бюджетів.

Усі вищезазначені загрози та виклики податкової безпеки є надзвичайно небезпечними та потребують негайного врегулювання. Для того, щоб гарантувати та зміцнити податкову безпеку держави, необхідно проводити зважену державну політику щодо ефективності управління податковою політикою країни та формувати сприятливу податковий простір.

Щоб досягти ефективного управління податковою безпекою, необхідно базуватися на основних засадах управління державою. Один з них — принцип самоорганізації, що полягає у необхідності створення таких умов та забезпечення засобів, що необхідні для досягнення цілей та необхідних тенденцій розвитку системи. Згідно з досвідом розвинутих країн, на базі якого лежить сучасна макроекономічна теорія, економічна політика має включати в себе два типи самоорганізації: самоорганізація "знизу" — на підприємствах і трудових колективах, самоорганізація "зверху" — організована та цілеспрямована діяльність органів влади з метою досягнення стабільності соціально-економічного розвитку [3]. Цей принцип має бути використаний при управлінні податковою безпекою країни.

Найкращий принцип управління державою є конкуренція між країнами з питань її громадян, що зможе призвести до стану рівноваги, при якому держава буде служити інтересам громадян та збільшуватиме надходження від бюджету за рахунок зборів за забруднення навколишнього середовища, перенаселення, приватного

використання земельних ресурсів, а громадяни будуть діяти в інтересах держави — вчасно та в повному обсязі сплачувати податки та отримані послуги. Така податкова безпека, яка спрямована на благо населенню, є засадою конкурентоспроможної та економічно-незалежної країни.

Крім того, держава має не лише оподатковувати використання землі заради фіскальної мети, проте й спрямовуватися на підтримку її родючості. Такий самий підхід повинен бути і до оподаткування за використання природних ресурсів: необхідно заохочувати людей використовувати відновлювальні ресурси. Стосовно зборів за перенаселення, то такої проблеми в Україні наразі не існує, оскільки в останнє десятиріччя можна спостерігати суттєве зменшення кількості населення. Проте повністю відкинути цю ідею не варто, оскільки ми можемо спостерігати суттєве перенаселення окремих міст, особливо міст-мільйонників.

У державному управлінні присутній принцип нелінійності, що означає необхідність усім суб'єтам господарювання враховувати особливості управління режимів при владі та врахування ритмів впливу на об'єкти управління із ритмами внутрішніх та зовнішніх соціально-економічних систем.

Наявним прикладом нелінійності є крива Лафера, яка показує пряму залежність величини податкових надходжень від ставки оподаткування. Згідно з дослідженнями економіста, чим нижчі ставки податків, тим більші стимули до праці у населення, зростають заощадження, збільшуються інвестиції, підприємства вкладають більше коштів у вдосконалення та покращення виробничих процесів, що в результаті збільшує величину податкових надходжень до бюджету та збільшує суму ВВП, не зважаючи на зменшення ставок податків, податкові надходження не лише не зменшуються, але ще можуть досягнути своїх максимальних величин [3].

Задля покращення функціонування податкової сфери, вирішення проблем адміністрації податків, підвищення довіри до податкових органів та податкової культури, слід вдосконалювати податкову політику шляхом запровадження ефективного податкового регулювання, адміністрування та контролю.

Задля підвищення податкового клімату в країні необхідно, щоб держава реалізувала такі заходи:

1. Дотримувалася стабільності у нормативно-правовому регулюванні законодавчої бази у оподаткуванні.
2. Використовувала лише необхідні та ефективні підходи до формування та виконання бюджетів.
3. Оптимізувала рівень податкового навантаження задля стимулювання розвитку нових робочих міст, стимулювання до праці, збільшення кількості вільних грошових коштів населення та суб'єктів господарювання для розвитку своєї справи, що в результаті дозволить вивести частину економіку з тіні та зменшити віддік українського капіталу за кордон.
4. Оптимізувала видатки таким чином, щоб кожна гривня використовувалася не тільки економічно, ефективно та за цільовим призначенням, але і приносила максимальний соціальний ефект.
5. Підвищила ефективність політики з управління боргом шляхом виконання всіх умов у рамках чотири-

річної програми Механізм розширеного фінансування (Extended Fund Facility — EFF), укладеної між Україною та МВФ, та розширення співробітництва із іншими міжнародними фінансовими організаціями, покращила ефективність управління державним боргом, активізувала вітчизняний ринок цінних паперів для можливості отримання зниженої вартості запозичень держави [1].

6. Розширила права та зміцнила бюджетну самостійність місцевих органів влади, провівши децентралізацію влади та збільшення повноважень громад, що в результаті підвищить фінансову самостійність місцевих бюджетів по всій країні.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи все вищесказане можна констатувати, що існує чимало загроз та ризиків для податкової безпеки, які є причиною неможливості її покращення та досягнення безпечного рівня. Лише завдяки правильним діям та заходам з боку керівництва держави можна мінімізувати, локалізувати або повністю подолати дії даних чинників та загроз. Усі вищепераховані заходи зможуть зміцнити податкову безпеку України та призвести економіку України до стійкого зростання.

Література:

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році". — К.: НІСД, 2016. — 688 с.
2. Баранецька О.В. Аналіз бюджетотворення в Україні / О.В. Баранецька, Я.Г. Бучковська // Економіка та держава. — 2016. — 8. — С. 79—84.
3. Мартинюк В.П. Фіскальна безпека держави: концептуальні засади та шляхи забезпечення: монографія / В.П. Мартинюк, О.В. Баранецька. — Тернопіль: Крок, 2015. — 206 с.
4. Перспективи економіки України в умовах глобальної макроекономічної нестабільності [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1017/>

References:

1. NISS (2016), Analytichna dopovid do Shchorichnoho Poslannya Prezydenta Ukrayiny do Verkhovnoyi Rady Ukrayiny "Pro vnutrishnye ta zovnishnye stanovyshche Ukrayiny v 2016 rotsi" [Analytical report to the Annual Message of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine "Internal and External Situation of Ukraine in 2016"], NISS, Kyiv, Ukraine.
2. Baranetska, O. V. (2016), "Analysis of Budget Creation in Ukraine", *Economy and the State*, vol.8, pp. 79—84.
3. Martyniuk, V.P. (2015), *Fiskalna bezpeka derzhavy: kontseptualni zasady ta shlyakhy zabezpechennya: monohrafiya* [Fiscal security of the state: conceptual foundations and ways of securing: monography], Krok, Ternopil, Ukraine.
4. NISS (2012), "Prospects of the Ukrainian economy in the conditions of global macroeconomic instability", available at: <http://www.niss.gov.ua/articles/1017/> (Accessed 20 July 2017).

Стаття надійшла до редакції 24.07.2017 р.